

ΤΡΑΠΕΖΙΤΗΜΙΟ ΙΕΡΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝ
ΛΕΥΘΟΝΤΗΣ ΑΥΚΑΦΗΤΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1956

ΕΤΑ ΑΠΡ Κ.Ε.Π.
ΙΟΑΝΝΙΝΑ 2006

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ, Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

... Μή ποτέ μοι μελέδημα νεώτερον άλλο φανείη
άντ' έρατης σοφίης, αλλά τόδ' αϊέν έχων ...
... μετά των αγαθών έσθλόν έχοιμι νόον.

ΘΕΟΓΝΙΣ

Έχει γραφτεί επανειλημμένα πώς ή ψυχανάλυση αποτελεί την τρίτη ταπείνωση που έπιβλήθηκε στην ανθρώπινη έπαρση, μια που ή θεωρία αυτή καθώρισε και απόδειξε πώς οι ψυχικές μας λειτουργίες δεν αποτελούν έκφραση της αυτόνομης και έλεύθερης βούλησης, του υπέρτατου και θείου Έαυτού μας, αλλά υπάγονται στους καθολικούς νόμους που προσδιορίζουν κάθε φυσικό φαινόμενο. Η πρώτη ταπείνωση είχε γίνει με τη θεωρία του Κοπέρνικου, που απόδειξε πώς ό πλανήτης μας δεν είναι τό κέντρο του κόσμου και ή δεύτερη με τη διδαχή του Δαρβίνου, που ανάτρεψε τό δόγμα για τη θεία καταγωγή μας και κατέδειξε πώς ό άνθρωπος αποτελεί μόνο την άνωτερη βαθμίδα στην εξέλιξη των ζωϊκών ειδών.

Μόλο που ή γνώμη αυτή μπορεί να είναι γραφικά σχηματική, ώστόσο είναι άπόλυτα δικαιολογημένη. Για την παραδοσιακή ψυχολογία ό άνθρωπος παρουσιάζόταν ως ένα προνομιοϋχο έρμαιο μέσα σ' έναν ξένο γι' αυτόν φυσικό κόσμο. Η ψυχανάλυση όμως ήλθε και άποκατάστησε τους δεσμούς του με τον κόσμο αυτόν, τον τοποθέτησε μέσα σ' αυτόν κι' έτσι κατώρθωσε να αντιμετώπιση και να καθορίση τη θέση του καθώς και τις δυνατότητες για μιάν ένσυνείδητη προσπάθεια για τη θετική μελέτη και επίλυση των προβλημάτων του. Έμπλουτίζοντας, κατά συνέπεια, ή ψυχανάλυση την πείρα της ανθρώπινης αυτογνωσίας, γινότανε άναγκαία ένα ισχυρό μέσο άπελευθέρωσης του ανθρώπου, μια που αυτός γνωρίζοντας τό τί είναι μπορούσε να χειραγωγήση καλύτερα τά πεπρωμένα του.

Άποδειχνοντας ό Φρόυντ πώς εκείνο που συνήθως ονομάζομε συνείδηση δεν αποτελεί την ουσία της ψυχικής μας ζωής, αλλά άπλως μια ιδιότητά της, που μπορεί να συνυπάρχη ή να λείπη μαζί με άλλες, ήξερε πώς θα έθιγε την αξιολογική ευαισθησία πολλών ανθρώπων και θα τους άνάγκαζε να έγκαταλείψουν τη μελέτη της θεωρίας του, κιόλας από την πρώτη

σελίδα των βιβλίων του¹. Άλλά ή ψυχανάλυση δεν έρχόταν να προσθέση μια άλλη άποψη στις ήδη ισχύουσες. Μελετώντας τον ψυχισμό των ένηλικών και των παιδιών ανακάλυπτε τους γενικούς νόμους των άσυνείδητων διεργασιών και δημιουργούσε, καθώς γράφει ή Μ. Μποναπάρτ, την άκέραια, την πλήρη ψυχολογία². Για την άβυσσαλέα ψυχολογία (Tiefenpsychologie) ή ψυχολογία του βάθους, καθώς την άποκάλεσαν, την έδρα του ψυχικού βίου την αποτελεί τό ά σ υ ν ε ί δ η τ ο, όπου περικλείονται όχι μόνον ό,τι ή φυλογονική κληρονομία του ζωϊκού κόσμου έχει έναποθέσει σ' αυτό άλλ' ό,τι και έν συνεχεία θα καταπιεζόταν και θα στελνόταν σ' αυτό ως άποτέλεσμα της βασικής διεργασίας της ά π ώ θ η σ η ς, (στην περίπτωση αυτή δεν θα άσχοληθούμε με τη διάκριση που κάνει ό Φρόυντ ανάμεσα στο κυρίως άσυνείδητο και στο π ρ ο σ υ ν ε ί δ η τ ό).

Με τον τρόπον αυτόν ένώ ή ψυχανάλυση συναντιόταν με τη μυθολογική παράδοση των αρχαιότερων λαών ή καλύτερα έξηγοϋσε έπιστημονικά τό περιεχόμενο και τό συμβολισμό της, όπως π.χ. την έννοια της Ά λ ά γ ι α, της παγκόσμιας ψυχής των Ίνδων³, υπήγαγε τό σύνολο των φαινομένων του ψυχικού βίου σε μια άσστηρή αίτιοκρατική άποψη⁴.

Με την έρμηνεία του συμβολισμού των όνείρων, με την παρατήρηση των φαινομενικά τυχαίων και άναιτιολόγητων

1. S. Freud : Le Moi et le Soi. Ets Essais de psychanalyse. Γαλλική μετάφραση, σελ. 177. Payot. Paris 1929. Έλληνική μετάφραση: «Τό Έ γ ώ κ α ι τό Έ κ ε ί ν ο», σελ. 36. Σύμφωνα με την ειδική όρολογία του Φρόυντ, τό Έ γ ώ (ή συνείδηση) είναι ή πρόσψη του Έ κ ε ί ν ο υ (του άσυνείδητου). «Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας», έλλην. μεταφρ. σελ. 17.

2. M. Bonaparte : Psychanalyse et Biologie, σελ. 43. Presses Universitaires. Paris 1952.

3. R. Laforgue et R. Allendy : La psychanalyse et les névroses, σελ. 249. Payot. Paris 1924.

4. E. Claparède : Εισαγωγή στη γαλλική μετάφραση του έργου του Φρόυντ: Cinq leçons sur la psychanalyse, σελ. 18. Payot. Paris, 1930.

πράξεων της καθημερινής ζωής¹ ένετασσε την ψυχαναλυτική θεωρία στη σύγχρονη επιστημονική κοσμοθεωρία και απόδιωχνε τη δεισιδαιμονία και την Ιδεαλιστική μεθοδολογία από το τελευταίο και ίσως το πιο ισχυρό όχυρό της. Υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα την καθαρά διαλεκτική ύφή, αναφορικά με τη γένεση, τη διαμόρφωση και την εξέλιξή τους, των ψυχικών και νοητικών λειτουργιών και διεργασιών, έδινε τη δυνατότητα να μελετηθούν τα προβλήματα με τη συνεπέστερη επιστημονική μέθοδο, μέσα στον εξελικτικό δυναμισμό τους και όχι αφηρημένα, στατικά και άπριοριστικά, όπως τα μελετούσε ή παλαιά ψυχολογία.²

Ο άνθρωπος σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να νοηθῆ έξω από την ανθρώπινη κοινότητα. Άλλωστε το θεμελιώδες γεγονός της γέννησής του προϋποθέτει την οικογένεια, τη βασική ομάδα, το πρωταρχικό κύτταρο της κοινωνίας, καθώς την αποκαλεί ο Φρόυντ. Ο άνθρωπος όμως πριν να γίνῃ μέλος μιᾶς οποιασδήποτε ομάδας ή κοινότητας είναι βιολογικό ὄν. Έρχεται στη ζωή έρωδιασμένος με διαθέσεις, ροπές, ένστικτα. Αυτά φυσικά δεν είναι δεδομένα εκ τῶν προτέρων, που τοποθετήθηκαν ή έμφυσηθήκαν στον άνθρωπο από μιᾶ δύναμη έξω και πάνω ἀπ' αὐτόν. Αποτελοῦν την πανάρχαια πείρα, που συνοψίζει και εκφράζει την άμνημόνευτη πορεία του ζωϊκού βασιλείου, όπου ανήκει και ο άνθρωπος, και πέραν ἀπ' αὐτή την Ιστορία της ίδιας της ζωής, από τότε που πρωτοεμφανίστηκε στον πλανήτη μας ως την εποχή που πρωτοπαρουσιάζεται ο άνθρωπος. Με αὐτήν ακριβώς την παλαιότερη κληρονομία το ανθρώπινο ὄν περικλείνει έναν πλουσιώτατον προσδιορισμό, τὸν βιολογικό του προσδιορισμό και από τὴ στιγμή που θά αρχίση ή παραγωγή του, δεν μπορεί παρά να εξουσιάζεται από εκείνο που οί πολυάριθμοι αἰῶνες της εξέλιξης της ζωής του έχουν κληροδοτήσει. Και αὐτή ή κληρονομία του είναι τὸ ἀσυνείδητο.

Στην περιοχή κατά συνέπεια τοῦ άσυνειδήτου κυριαρχεί τὸ ένστικτο. Η πρωταρχική και άνυπότακτη ὄρμη της ζωής. Άλλά κιόλας από τὸ ἀρχέγονο πρωτόπλασμα, ή ζωή, στην κύρια ανάγκη της

θρέψης της, αναγκάζεται να διεξαγάγῃ έναν άγώνα, να αναπτύξῃ μιᾶ επιθετικότητα, για να υποχρεωθῆ στο τέλος να θυσιάσῃ και ένα κομμάτι ἀπ' τὸν εαυτό της, πράγμα που, παλαιοβιολογικά, καθώς γράφει ή Μποναπάρτ, μπορεί να αποτελῆ την άπώτατη αίτια τοῦ αίσθήματος της άγωνίας και τοῦ συμπλέγματος εὐνοουχισμοῦ (complexe de castration)¹.

Τὸ ένστικτο της ζωής, έν αντιθέσει με τὸ ένστικτο τοῦ θανάτου που παραδέχεται ὁ Φρόυντ, κατευθύνεται από την άρχή της ήδονῆς (Lustprinzip). Η άρχή αὐτή αποβλέπει στην ἐπιζήτηση της ήδονῆς και την άποφυγή της δυσάρεσκείας και εκφράζεται κυρίως με την κατάπαυση κάθε ὀδυνηρῆς έντασης, γιατί κάθε ένταση είναι δυσάρεστη. Μήπως ή μέγιστη ήδονή δεν είναι ή χαλάρωση που έπακολουθεῖ τὴ σιουουσία, ή ὄρμη για την άπεξοίδηση (défécumescence), καθώς θά την ὀνομάσουν ειδικότερα²;

Η άναζήτηση της σεξουαλικῆς ήδονῆς είναι ή ἐπιτακτικότερη, και τοῦτο είναι αὐτονόητο μιᾶ που αὐτή δημιουργεῖ και συντηρεῖ, αναπαράγει τὴ ζωή. Τὴ ζωϊκή αὐτή ὄρμη ὁ Φρόυντ την ὀνόμασε Libido: «με τὴν Libido ὀνομάζομε τὴν ἐνέργεια (θεωρούμενη ὡς ποσοστικό μέγεθος που ἀκόμα δεν μπορούμε να τὸ μετρήσωμε) τῶν τάσεων που συνδέονται με ὄ,τι συνοψίζομε στη λέξη ἔρωτας. Ο πυρήνας εκείνου που ὀνομάζομε ἔρωτα αποτελείται φυσικά από ὄ,τι συνήθως είναι γνωστό ὡς ἔρωτας και που τραγουδήθηκε από τὸς ποιητές, δηλαδή από τὸν σεξουαλικὸ ἔρωτα. Άλλά από αὐτόν δεν ἀποχωρίζομε ὄλες τις άλλες ποικιλίες της άγάπης, τὴ φιλαυτία, τὴν άγάπη που νοιώθουμε για τὸς γονεῖς και τὰ παιδιά, τὴ φιλία, τὴν άγάπη τῶν ανθρώπων γενικά, καθώς και τὴν προσήλωση σε συγκεκριμένα αντικείμενα και σε αφηρημένες ιδέες... Ο πλατωνικός ἔρωτας παρουσιάζει, αναφορικά με τὴν άφετηρία του, τις ἐκδηλώσεις του και τις σχέσεις του με τὸν σεξουαλικὸ ἔρωτα, πλήρη ἀναλογία με τὴν ἔρωτική ἐνέργεια, με τὴν libido της ψυχανάλυσης...» Καί ἀκόμα, προσθέτει ὁ Φρόυντ, με τὴν ίδια «πλατεία» σημασία θά πρέπει να νοηθῆ και ή άγάπη τοῦ Παύλου, ὅπως τὴν εκθέτει στην περι-

1. S. Freud: Zur Psychopathologie des Alltagslebens, Gesammelte Werke. Τόμος IV, Imago Publishing Co London, 1941.

2. Τὸ θέμα αὐτὸ τὸ πραγματεύεται ὁ Wilhelm Reich στην έργασία του Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse, που δημοσιεύτηκε στο γερμανικό θεωρητικό ὄργανο Unter dem Banner des Marxismus, στὰ 1929. Στὰ γαλλικά περιέχεται στὸν τόμο W.Reich: La crise sexuelle. E.S.I. Paris, 1934.

1. M. Bonaparte: Vues paléobiologique et biopsychiques, εἰς προαναφερθέν έργο, σελ. 37.

2. Η άρχή της ήδονῆς είναι κάτι ἀνάλογο με τὴν άρχή της σταθερότητας που εἶχε διατυπώσει ὁ Φέχνερ, άρχή «που διατηρεῖ τις ἐνεργητικές τάσεις σ' ένα χαμηλό επίπεδο, ὡς καθολική άρχή τῶν ὄργανισμῶν. Ο Φρόυντ θεωρεῖ τὴν άρχή της σταθερότητας, που κατευθύνει τὴν άρχή της ήδονῆς ὡς ἰδιαίτερη περίπτωση τοῦ φεχνεριανοῦ νόμου». M. Bonaparte: Introduction à la theorie des instincts, σελ. 66. Presses Universitaires, Paris, 1951.

φημη πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή του¹.

Ἡ Libido λοιπὸν εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς συντήρησης τῆς ζωῆς καὶ φυσικὰ δὲν ταυτίζεται ἐντελῶς μὲ τὸ σεξουαλικὸ ἔνστικτο. Τὸ κύριο ἔργο τῶν ἐρωτικῶν παρορμήσεων, καθὼς γράφει ὁ Φρόυντ, τείνει στὴ συγκέντρωση ὀλοένα καὶ περισσότερης ζώσης οὐσίας γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν μεγαλύτερες ζωϊκὲς μονάδες. Φυσικὰ ἡ πορεία τῆς libido γιὰ τὴ δημιουργία συνθετώτερων μορφῶν ζωῆς καὶ γιὰ τὴ συντήρησή τους παρουσιάζει ποικίλες ἰδιομορφίες, ἀλλὰ ἡ ἀνάλυσή τους ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ παρόντος. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι πῶς ἡ ὁρμὴ αὐτὴ προσκρούει σὲ φοβερὲς ἀντιδράσεις καὶ στὴν ἀντίμαχη δραστηριότητα τῶν ἐνστικτῶν τοῦ θανάτου. Ἡ Libido ὡς φορέας τῆς ἀρχῆς τῆς ἡδονῆς, στὴν ἀναφορὰ τῆς μὲ τὸν περιβάλλοντα κόσμον, ἀναγκάζεται νὰ τιθασεῖται, γιὰτὶ ἂν ἀφήνονταν ἀχαλίνωτη, προσκρούοντας στὶς ἀντιδράσεις, θὰ καταστρεφόταν. Σχετικὰ μ' αὐτὴν τὴ λειτουργικὴ ἀναφορὰ τῆς πρὸς τὸν περιβάλλοντα κόσμον, ὅπου κατευθύνεται ἡ ὁρμὴ αὐτὴ, δημιουργεῖται στὸν ἄνθρωπον ἡ ἀρχὴ τῆς πραγματικότητος, ἡ συνάρτηση δηλαδὴ τῆς ἱκανοποίησης τῆς ἐρωτικῆς παρόρμησης μὲ τὶς δυνατότητες τοῦ φυσικοῦ κόσμου ὅπου ἐκδηλώνεται καὶ ἡ συντήρηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς. Στὴν ἀρχὴ τῆς πραγματικότητος περικλείνεται ἔτσι τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον. Ἡ κοινωνία ἐπιβάλλει ἀνασχέσεις, ἀναστολὲς στὸ ἔνστικτο, γιὰ χάρη τῆς συντήρησης τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Ἐτσι ὅταν τυχαίνει νὰ ἔχωμε ὑπεροχὴ τῶν τάσεων τῆς libido, καὶ ἰδιαίτερα τῶν σεξουαλικῶν, τότε αὐτὸ προκαλεῖ ἀνωμαλίες καὶ τὸ ἔκρυθμο ἄτομον, τὸ κοινωνικὰ ἀπροσάρμοστο, κυριεύεται ἀπὸ τὴ νεύρωση, ἀπὸ τὰ παθολογικὰ στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ βίου μας².

Γιὰ τὸν Φρόυντ ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξη εἶναι προϊόντα οὐσιαστικὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἐνστικτῶν. Ἡ πολιτιστικὴ μας κατὰ συνέπεια εὐημερία δημιουργεῖται εἰς βάρος τῆς ἐνστικτώδους εὐτυχίας μας. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀντίθεση τροφοδοτεῖ τὴ συνείδηση τῆς ἐνοχῆς (Schuldbewusstsein) καὶ δημιουργεῖ τὸ ἀσυνείδητο συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς, (Schuldgefühl). Ἡ ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἰσορροπία ἀνάμεσα στὶς παρορμήσεις τους καὶ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς πραγματικότητος, ὅπου ζοῦν, γίνεται ἡ αἰτία

τῶν ψυχικῶν ἀνωμαλιῶν τους, καὶ τοὺς καταδικάζει νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ τὶς νευρώσεις. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιστρέφουν σὲ ἀρχαῖκά στάδια τῆς ψυχικῆς ἐξέλιξής τους καὶ κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴ φοβερὴ δύναμη τῶν συμπλεγμάτων τους. Ἐτσι ὁμως ἀξάνουν τὴν ἀπόσταση ποὺ τοὺς χωρίζει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα, ὅπου ζοῦν, καὶ παραδίδονται ἀνυπεράσπιστοι στὴν παντοδυναμία ἀσυνείδητων ψυχικῶν ἐπιρροῶν, ποὺ δὲν τὶς γνωρίζουν καὶ κατὰ συνέπειαν ἀδυνατοῦν νὰ τὶς συνειδητοποιήσουν καὶ νὰ τὶς ἐρμηνεύσουν λογικὰ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀνακύπτει ἡ μεγάλη παιδαγωγικὴ καὶ θεραπευτικὴ σημασία τῆς ψυχανάλυσης. Ὁ νευρωτικὸς τελεῖ εἴτε ὑπὸ τὴν ἐπίδραση πρωταρχικῶν παρορμήσεων, εἴτε τῶν ἐπιθυμιῶν ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ τὶς ἀπωθήσῃ στὸ ἀσυνείδητό του, κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία του καὶ ποὺ τὴν τεράστια σημασία τῆς γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχικοῦ βίου μας τὴν κατέδειξε ἡ ψυχανάλυση. Ὁλος ὁμως αὐτὸς ὁ ἀσυνείδητος φόρτος πρέπει νὰ ἀναχθῇ στὴ συνείδηση, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ νοσηρὴ ἐπίδρασή του καὶ αὐτὸ θὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὸν ἐλεύθερον συνειρμὸ τῶν ἰδεῶν, καθὼς τὸν ἐφαρμόζει ἡ τεχνικὴ τῆς ψυχαναλυτικῆς θεραπείας. Ἀνάμεσα ἀπὸ ἀκατανόητες ἐξομολογήσεις, ἀπὸ παραληρηματικὰς φράσεις, ἀπὸ ἀπίθανους συμβολισμοὺς τῶν ὀνείρων καὶ ἰδεοληψίες ὁ ψυχαναλυτὴς, ὡσάν ἄλλος Θησέας, θὰ προχωρήσῃ στὸ λαβύρινθο τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴ βασικὴ αἰτία ὄλων αὐτῶν τῶν ψυχοπαθολογικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ διαταραχῶν. Ἡ ψυχανάλυση, γράφει ὁ Φρόυντ, εἶναι ἡ μέθοδος ποὺ διευκολύνει τὸ Ἔγῳ (τὴ συνείδηση) στὴν προοδευτικὴ κατάκτηση τοῦ Προεγῶ (τοῦ ἀσυνείδητου).¹

Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ψυχανάλυση δὲν ἔχει μόνον στενὰ θεραπευτικὴ σημασία. Ὁ ψυχικὸς μας δυναμισμὸς, ἀπόρροια τῶν ἐνστικτῶν μας, ὅπως διαμορφώνονται μέσα στὴν κοινωνικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς διάφορες ἐξελικτικὰς φάσεις αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἐκφράσθηκε μὲ σύμβολα καὶ θρύλους μὲ παραδόσεις καὶ μὲ ἔργα τέχνης. Πέρα ὁμως ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ, τὸ κοινωνικὸ τους περιεχόμενον τὰ σύμβολα καὶ τὰ ἔργα αὐτὰ περικλείουν βαθύτερες σημασίες, ποὺ οἱ ρίζες του βυθίζονται στὴν προϊστορία τῆς ἀνθρωπότητος, στὴν ἴδια τὴν ὁρμὴ τῆς ζωῆς, στὴ μυστηριώδη ἀκόμα γιὰ μᾶς ἐνέργειά τῆς, ποὺ τείνει πάντα πρὸς ὑψηλότερες καὶ γονιμώτερες συνθέσεις. Alles was tief ist liebt die Maske, ἔγραψε ὁ Νίτσε. Κάθε τι ποὺ εἶναι βαθὺ ἀγαπάει τὰ προ-

1. S. Freud: Psychologie collective et analyse de Moi, εἰς Essais de psychanalyse, σελ. 109-118, Payot, Paris, 1929. Καὶ: L'angoisse et la vie instinctuelle, εἰς Nouvelles conférences sur la psychanalyse, σελ. 141, N.R.F. Paris, 1936.

2. S. Freud: Ὁ πολιτισμὸς πηγὴ δυστυχίας, ἔλλ. μεταφρ. σελ. 104.

1. S. Freud Le Moi et le Soi, σελ. 226. Μὲ τὸν ὄρον «Προεγῶ» ὁ Δ. Κουρέτας μεταφράζει τὸν ὄρον Das Es, The Id, Le ça (Τὸ ἐκεῖνο).

σωπεία¹. Έτσι κατεβαίνοντας στους άβυσσάλους βυθούς της φυλογονίας μας, άποκαθιστώντας τόν αίτιοκρατικό δεσμό άνάμεσα στις έκδηλώσεις αυτές και στις άσυνείδητες ψυχικές ένέργειες, πού τις προσδιορίζουν, άποκτάμε τή συνείδησή τους και κατά συνέπεια τήν έλευθερία μας. Η ψυχανάλυση είναι ή έπιστημονική άυτογνωσία του άνθρώπου. Μας άποκαλύπτει ποιά πρέπει νά είναι ή θέση του άνθρώπου άνάμεσα στο 'Υ π έ ρ 'Ε γ ώ του, τήν άνθρώπινη ήθική έπιτάγή,² τήν εικόνα του πρωταρχικού πατέρα, του άρχηγού και του έξουσιαστή της πρωτόγονης όρδής, στο 'Ε γ ώ μας, τή συνείδησή μας, πού διαμορφώνεται μέσα στο φυσικό και κοινωνικό κόσμο όπου ζούμε και στο Π ρ ο ε γ ώ, τήν άπέραντη δεξαμενή του άσυνείδητου ψυχισμού μας.

Άποτελεί κατά συνέπεια έξοχη πραγματολογική τοποθέτηση του προβλήματος του άνθρώπου ή ψυχανάλυση και ούσιαστικά άναδείχεται ως ή καθ' έαυτή έπιστήμη του άνθρώπου. Μήπως άλλωστε ό Τόμας Μάνν δέν ύπογράμμισε πώς ό Φρόυντ με τή θεωρία του γινότανε ό πρόδρομος ένός νέου και ριζικού άνθρωπισμού; Και αύτήν άκριβώς τή σημασία της ψυχανάλυσης τήν τόνισε και ό μεγάλος Άϊνστάϊν: «Ό πόθος νά δήτε τήν άλήθεια έχει καλύψει μέσα σας κάθε άλλη έπιθυμία, έγραφε σέ μιάν έπιστολή του προς τόν Φρόυντ. Δείξατε με τήν άκαταμάχητη θεωρία σας πόσο άρρηκτα είναι συνδεδεμένα μέσα στην άνθρώπινη ψυχή τά έπιθετικά με τά έρωτικά ένστικτα της ζωής. Ταυτόχρονα τό βαθύ σας ένδιαφέρον γι' αύτό τό μεγάλο έργο της έσωτερικής και έξωτερικής άπολύτρωσης της άνθρωπότητας άπό τόν πόλεμο άναδύεται μέσα άπό τήν άδυσώπητη ζωή σας. Αύτός ύπήρξε ό δεδηλωμένος σκοπός όσων τιμήθηκαν ως ήθικοί και πνευματικοί ήγέτες πέρα άπό τά όρια της έποχής και της χώρας τους». Για τόν Άϊνστάϊν ό Φρόυντ έμψυχώνεται άπό τόν πόθο της καθολικής άπελευθέρωσης του άνθρώπου και σέ τοϋτο τόν βρίσκει συνεχιστή τών ιδανικών πού ξεκινώντας άπό τόν Χριστό φτάνουν ως τόν Γκαίτε και τόν Κάντ, καθώς γράφει στην ίδια του τήν έπιστολή¹.

* * *

Ό Φρόυντ ξεκίνησε άπό τή μελέτη της σύγχρονης του κοινωνίας. Και δέν ήταν

συμπτωματικό πώς ή ψυχανάλυση παρουσιάστηκε στην έποχή μας. Γιατί ή κοινωνία μας είναι ό κατ' έξοχήν φορέας της έπιθετικότητας, είτε έρμηνεύομε τήν έπιθετικότητα αύτήν ως άπόρροια τών ένστικτων του θανάτου, όπως τήν υίοθετεί ό Φρόυντ, μ' όλο πού δέν έχει προσκομισθή ή πλήρης άπόδειξις γι' αύτό, καθώς γράφει ό ίδιος², είτε γιατί ή έπιθετικότητα έμφανίζεται ως αντίδραση προς τους τρόπους της διαπαιδαγώγησης, πού στρέφονται κατά τών ήδονιστικών άπαιτήσεων του παιδιού και συνδέονται με τήν ικανοποίηση στοιχειωδών του άναγκών. Έτσι στην Κοινωνιολογική μελέτη τών προβλημάτων της έποχής μας, καθώς γράφει ό Ράϊχ: «Η ψυχαναλυτική άποψη για τήν ψυχολογία του κοινωνικού άνθρώπου παρεμβάλλει μιá σειρά ένδιάμεσων κρίκων» και άποκαθιστά τή λογική και αίτιοκρατική άλληλουχία για τήν πλήρη έρμηνεία τους.

* * *

Ό Φρόυντ, ύποδειγματική περίπτωση έπιστήμονα πού δέν δίστασε ποτέ νά ύπογραμμίση τά κενά της θεωρίας του (όπως τό κάνει για τά ένστικτα του θανάτου) και ν' ανατρέψη τις ίδιες τις διαπιστώσεις του (άρχική διάκριση τών ένστικτων), περιωρίστηκε στον άυστηρά έπιστημονικό τομέα. Με είλικρίνεια διακήρυσσε πόσο ήταν ξένος για κάθε φιλοσοφική μάθηση και παραξενεύτηκε όταν ώρισμένες άποψεις του του ύποδείχτηκαν πώς είχαν άναπτυχθεί κίόλας άπ' τόν Σοπενάουερ. Ός ψυχοφυσιολόγος κυριαρχήθηκε άπό τό βιολογικό στοιχείο του άνθρώπου και άπόφυγε ούσιαστικά (άπόπειρα διαφυγής έγινε με τό «Τοτέμ και Ταμπού» και «Τό μέλλον μιáς αύταπάτης») νά άσχοληθή με τήν κοινωνιολογική συσχέτιση τών πορισμάτων του, αλλά αύτό τό άφησε ως παρακαταθήκη, καθώς γράφει στον «Πολιτισμό πηγή δυστυχίας», για τους μεταγενέστερους και κυρίως τό θέμα της ψυχοπαθολογίας της σημερινής κοινωνίας Είναι άναμφισβήτητο πώς ή ούσιαστική τοποθέτηση της ψυχανάλυσης έχει έντελώς κοινωνική τή βάση της, έφ' όσον ξεκινώντας άπό τήν ψυχολογία της παιδικής ηλικίας, τοποθετεί τό πρόβλημά της στο θεμελιώδες κοινωνικό πλαίσió της, τήν οικογένεια: «Τοποθέτησε τό άτομο, καθώς γράφει ό Μπαστίντ, στις σχέσεις του με τά άλλα άτομα. Η ψυχανάλυση του Φρόυντ ούσιαστικά συνδέεται με τή διαψυχολογία»¹ Νεώτεροι έρευνητές κατέδειξαν τή

1. Νίτσε: Πέραν του καλού και του κακού. Έλλ. μετάφρ. § 40.

2. Στην περίπτωση αύτή βλέπομε μιá συνεπή έπιστημονική έξήγηση με τή γένεση της ήθικής συνείδησης και άντιλαμβανόμαστε καλύτερα τήν άνεδαφικότητα της άπεριοριστικής καντιανής έπιτάγης.

1. Άϊνστάϊν: «Πώς βλέπω τόν κόσμο». Έλλ. μετάφρ. Μίνας Ζωγράφου - Μεραναίου, σελ. 48.

2. Φ ρ ό υ ν τ: Πολιτισμός πηγή δυστυχίας, σ.109.
1. Roger Bastide: Sociologie et Psychanalyse. Είσαγωγή. Presses Universitaires. Paris 1950.

σημασία της ψυχανάλυσης για την έρμηνεία της σύγχρονης κοινωνίας, μελετώντας π. χ. τις αιτίες ώρισμένων νευρώσεων που αποκαλύπτονται στη σύγχρονη κοινωνία². 'Ακόμα τὸ περίφημο Οἶδιπὸδειο Σύμπλεγμα πορ' ὄλες τις ἰδιομορφίες του ποὺ ἀνακάλυψε ὁ Μαλινόφκι, μελετώντας τοὺς ἰθαγενεῖς τῶν νησιῶν τῆς Τριομπράνδης, ἐπεβεβαίωσε τὴν ἀποψη τοῦ Φρόυντ διασαφηνίζοντας τὴν ἰδιαίτερη διαμόρφωσή του κάτω ἀπὸ τις διαφορετικὲς κοινωνικὲς συνθήκες ποὺ κυριαρχοῦν στὴν περιοχή αὐτή³.

Φυσικὰ εἶναι πολλὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ ψυχανάλυση καὶ τὸ ἄρθρο μᾶς δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθοῦμε περισσότερο. Ἡ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Φρόυντ εἶναι πῶς πρῶτος αὐτὸς τόλμησε νὰ διασκελίσει «τις προλήψεις καὶ τοὺς φόβους ὅπου σταματοῦσε, καθὼς ἔγραφε ὁ Νίτσε, πάντα ἡ Ψυχολογία». Πρῶτος αὐτὸς ἔφερε στὴν ψυχολογικὴ ἐπιστήμη τὴν ἀληθινὴ διάσταση τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαλλαγμένου ἀπὸ τοὺς ἀπατηλοὺς φωτοστέφανους τῆς φιλισταϊκῆς ἠθικῆς, καὶ ταυτόχρονα κατέδειξε τὸ μεγαλειώδη ἀγῶνα ποὺ διεξάγει τὸ ἀνθρώπινο γένος γιὰ νὰ κατακτήσει μιὰ ἀνθρωπινώτερη ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀντίδραση καὶ ἡ κατακραυγὴ ποὺ συνάντησε σ' ὄλη του τὴ ζωὴ, μὰ δὲν περίμενε ποτὲ τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τις καθιερωμένους αὐθεντίες. Τοῦ ἄρεσε νὰ ἐπαναλαμβάνη γιὰ τοὺς ἐπικριτὲς του, ἀναφορικὰ μὲ τις ψυχαναλυτικὲς του ἀπό-

ψεις, τὴ γνώμη τοῦ Μεφιστοφελῆ, γιὰτὶ αὐτὴ ἔκρυβε μιὰ βαθιὰ ἀλήθεια :

Τοῦ κάκου περιπλανιέστε μὲς στὴν ἐπιστήμη, ὅπου κι' ἂν σὰς βγάλει ὁ καθένας μαθαίνει ὅ,τι μπορεῖ νὰ μάθῃ¹.

Πολλοὶ χαρακτηρίζουν τὸ Φρόυντ γιὰ ἀπαισιόδοξο ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ μας. Τὸ ἴδιο ἄλλωστε ὑποστηρίζει καὶ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ αὐτὸ σχετίζεται μὲ ὀρισμένες γενικὲς θεωρητικὲς ἀποψεις τοῦ ποὺ συζητοῦνται. Στὴ ζωὴ του πάντως στάθηκε ἐπίμονος ἐρευνητὴς τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς γνώσης καὶ ὁ μύχιος πόθος του ἦταν νὰ ζῆ ἀνάμεσα σ' ἀγαθοὺς ἀνθρώπους, γιὰτὶ αὐτὸ ἐξασφαλίζει τὴν ψυχικὴ ὑγεία καὶ τὴν εὐδαιμονία. Ἦξερε ὅμως πῶς γιὰ νὰ κατακτηθοῦν αὐτὰ ἔπρεπε νὰ κατέβῃ στὰ ὠκεάνεια βάθη τοῦ ἀσυνείδητου, καὶ ἤξερε ταυτόχρονα πῶς γιὰ νὰ σωθεῖ ὁ ἀνθρώπος ἔπρεπε νὰ κυριαρχηθῆ ὁ ἀσυνείδητος ψυχικὸς δυναμισμὸς του ἀπὸ τὴ ρυθμιστικὴ δύναμη τῆς λογικῆς. Ἄλλωστε τί εἶναι ἡ ψυχαναλυτικὴ θεραπεία; Ἡ ἀναγωγὴ τῶν ἀσυνείδητων καὶ ἀντιφατικῶν περιεχομένων τοῦ ψυχικοῦ βίου μας στὴ συνειδητὴ διάταξη τῆς λογικῆς μας. Γι' αὐτὸ κι' ἀπὸ τὰ σκοτάδια τῶν ἐνστικτωδῶν δυνάμεών μας ποθοῦσε πάντα γιὰ τὸν ἀνθρώπο ν' ἀνεβῆ στὴ φωτεινὴ ἐπιφάνεια, γιὰ νὰ φωνάξῃ κι' αὐτὸς, καθὼς γράφει, μαζί μὲ τὸ δῦτη τοῦ Σίλλερ :

Χαίρεται ἐκεῖνος ποὺ ἀναπνέει μέσα στὸ ρόδινο φῶς.

Κ. Α. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ

2. M. S p e r b e r : Schulen und Sekten : so. zianalytische Bemerkungen zur Situation der Psychoanalyse. εἰς Beastide κ.λ.π. σελ. 107.

3. M a l i n o w s k i : La sexualité et sa répression dans les Sociétés sauvages. Paris, 1952.

1. Φάουστ. Πρῶτο Μέρος. Βλ. S. Freud : Ma vie et la Psychoanalyse, σελ. 13. N.R.F., Paris 1930. Καὶ ἑλληνικὴ μετάφραση.

